

**KAŻŃ** (418) *sb f*

**każń** (418), [**kazień**].

-ź- (343), -z- (59), -ś- (6), -ż- (5), -ł-, -s- (4), -sz- (1).

*W N i A sg -ą-* (159), *-a-* (20); *-a-* MurzHist (4); *-ą-* : *-a-* Mącz (11:3), BiałKat (3:1), GórnRozm (5:9), ZawJeft (6:2), SarnStat (20:1).  $\diamond$  *W pozostałych przypadkach -ą-* (199), *-a-* (16); *-a-* BiałKat, RejPosWstaw; *-ą-* : *-a-* MurzHist (3:4), Leop (3:1), BielKron (7:1), Mącz (7:4), CzechRozm (7:1), GórnRozm (15:3).  $\diamond$  *Tekst nie oznacza é.*

*sg N każń* (107).  $\diamond$  *G każni* (105), *każniej* (21); *-ěj* HistRzym, CzechEp, ReszPrz, ZawJeft, WujNT, PowodPr; *-i* : *-ěj* LibLeg (1:1), BielKron (3:2), Mącz (1:6), SienLek (6:1), Calep (2:2), GrabowSet (3:1), LatHar (11:1), SarnStat (15:1);  $\sim$  *-ěj* (2), *-(e)j* (19).  $\diamond$  *D każni* (8).  $\diamond$  *G a. D każni* (1).  $\diamond$  *A każń* (85), [**kazień**].  $\diamond$  *I każnią* (30).  $\diamond$  *L każni* (11).  $\diamond$  *pl N każni* (12).  $\diamond$  *G każni* (9).  $\diamond$  *A każni* (11).  $\diamond$  *N a. A każni* (1).  $\diamond$  *I każniami* (10).  $\diamond$  *L każniach* (4); *-ach* (3) MurzHist, SarnStat (2), *-äch* (1) RejAp.  $\diamond$  *sg a. pl G każni* (3).

*Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.*

1. *Kara, sankcja karna; poena Mącz, Calag, Calep, Cn; castigatio Mącz, Calag, Cn; supplicium Mącz, Calep, Cn; multatio, punitio Mącz, Cn; censio, multa Calep, Cn; coercitio Calep; animadversio, censura, correctio, correptio, disciplina, expiatio, fraus, luela, malum, piaculum, pretium, vindicta legis Cn* (365) : ComCrac 16; *A nye mnimay iżeby to lżejśa każń byłá/ odrzuconym być od końcyoła/ niżli oná żydowka. KromRozm I O3; A koraż może być wyęłśa każń nád śmyerć? KromRozm II 14v; BielKom E4v; Poena abest licentia consequuta est. Zadney każny nie máłz/ fwey woley pełno. Mącz 193a, 305d, 307d; á nie chceli łie obáčzyć/ wzyway nád nim każni á zwirchności śwoiey RejPos 317v; Ktorem gdy vrząd zábieżec chce/ musí zwięłzą pilnością práwá łtanowić/ y każni niepochwili/ czem dáley więłze záołtrzać. ModrzBaz 69v, 24, 70, 88v; Calag 131b, 468a; StrykKron A; CzechEp 33; KochPhaen 5; ReszList 151; A iáko ná nowe choroby nowych lekarłw/ ták ná nowe zbrodnie/ nowych potrzebá każni. GórnRozm D3; Załz nie ma bydź każń rowna wyłłepkowi? GórnRozm E3, B4, Cv, E3 marg, E4; Calep 211b, [345]a, 677b, 816a, b, 1035a; GostGosp 144; Phil Dv; LatHar 287; WujNT 589; Gdyż Státuty bez każni łą dáremné. SarnStat 715, 431, 565, 587, 619, 654, 782.*

*każń czego [= za co]* (3): *że to com o każni mężoboyłtwá y o inłzych rzeczách piłał/ ácz włzytko nie złe rzeczy/ ále náłzey Rzeczypołpolitey niesłżą ModrzBaz 142v, 101v; SarnStat 5.*

*każń czego [= polegająca na czym]* (2): *iżeś ty każni śiedzenia Nam y Rzeczypołpolitéy przewinionéy nie wyśiedział. SarnStat 141, 1243.*

*każń na kogo* (17): MurzNT 88v; GroicPorzRej C3v; *Sprołna każń bez práwá ná łwowlniki. RejZwierc 96 marg, Bbb2; ModrzBaz 5v, 89; Przyłzły mi teraz bánnici ná pámięć o długi/ powiedzże mi/ cobyś ty zá każń chćiał mieć ná nie/ gdyż niechcelz/ żeby wywołánymi bywali? GórnRozm Lv, G2v, G4; GostGosp 56, 160; Ná Stárołty każń kłórzyby exekuciiéy czynić o nie wydánié Poborow zániedbáli. SarnStat 347, 293, 430, 572, 587, 712.*

*każń na co [= za co]* (8): *Więc przyczyniáćie każni ná wyłłepki/ á nie łzukaćie tych łpołobow/ iákoby vkrzywdzonym do tákich zbrodni nie przychodźiło. GórnRozm F2, B4v [3 r.], C, C2, G2 marg, H2v.*

*każń o co* (6): że nie widzieli nigdy kaźni na żadnym o złe jego sprawy. *Diar* 66; gdyż o długi przywiędźzym to káźń ieft/ wywołanie *GórnRozm* Lv, H4v [2 r.]; *GostGosp* 160; *PowodPr* 69.

*każń za co* (7): *ZapWar* 1535 nr 2413; Kaźń zá cudzołóstwo. *BiałKat* 58v marg; *ModrzBaz* 128; *GórnRozm* C4, G3v; Mnie/ mnie/ zá włálné głupftwo niech kaźń nágotuią *ZawJeft* 43; *GostGosp* 12.

*każń nad kim* (1): iuż okázuie fie iáwnym nieprzyiacielem Oyczyzny á nie Confulem/ zoftáwiam wam nád nim kaźń podług wáłzega zdánia. *Phil* E3.

*każń pod czym* (2): Kaźń pod vtrácceniém dóbr. *SarnStat* 431, 484.

*kaźń czyja* [= *wobec kogo*] (4): Kásń sługi panu zadłużoného *MurzNT* 88v marg; *KromRozm II* m3; Quo testator esset poena improborum, Aby tym yáwnieyfsza była kaźń niecnotliwych ludzi. *Mqcz* 452b; *CzechRozm* 232v.

*kaźń czyja* [= *ze strony kogo, ustanowiona przez kogo, co*] [*w tym: ai* (6), *G sb i pron* (3), *pron poss* (2)] (11): *BierEz* F3v; *KromRozm III* O6v, P; iżby on zakon Moyżelzow/ ze wśzytkimi fwoimi ceremoniami/ káźniami/ zwyczajými y wftáwými/ záwždy/ áż do fkończenia swiátá ftác miál *CzechRozm* 91; Vrząd Chriřtiánski ktory y co zá kazni ie<sup>go</sup>. *CzechRozm* 248 marg [*idem*] \*\*5. Cf »kościelna kaźń«, »kaźń prawna«.

*W przeciwstawieniach*: »zapłata (2), nagroda, obrona ... kaźń« (3): Abowiem zwyczajie/ ktore z pewnego powodu ferdecznego pochodzą/ więcey nas w powinności zátrzymawáią/ niżli ábo naywiędźsze zapłaty/ ábo náfořłze kazni práwne [*ampla praemia, vel poenae gravissimae legum*]. *ModrzBaz* 5v; nie zapłaty ábo nagrody iákie/ ani kaźni w práwie opifáne tákowego będą zátrzymawác w iego powinności. *ModrzBaz* 9; A choć zá nieiákim fádem vczyini z nim co chce/ o to práwney obrony ábo kaźniey niemáfz. *PowodPr* 69.

*W charakterystycznych połączeniach*: *kaźń mężobojstwa* (2), *złodziejstwa*; *kaźń siedzenia*; *kaźń na chłopa, na kalumnijatora, na krzywoprzysięzce, na niewiernego, na prokuratora, na starosty, na swowolniki, na złe ludzi; kaźń na grzechy, na krzywdy, na krzywoprzysięstwo, na uczynek zły, na występki* (2), *na zloczynstwa; kaźń o długi, o lekkości* (2), *o nieposłuszeństwo, o złe sprawy; kaźń za cudzołóstwo, za głupstwo, za mężobojstwo, za występek* (2); *kaźń pod poczcziwością, pod utraceniem dobr; kaźń dwojaka (dwoista)* (2), *jawna, lekka, mała (maluczka)* (5), *miękká, osobliwa, postraszna, siedmioraka, sprosna* (2), *więtsza* (8), *znamienita; kaźń cesarska, duchowna, pańska, polska* (2), *włoska; kaźni (ej) dopuścić się, ulżyć, używać; kaźń okazować, wysiedzieć, zaostrzać; w kaźń się podać, wdać; kaźnią opatrować, osądzony, powściągniony* (2); *w kaźni pofolgować; kaźń dochodzi, dosięgła; do kaźni przyszło.*

*Frazy*: »[na kogo] przepada kaźń« (1): czemu by nie miálá przepádác tá kaźń, gdy by byli niedbálémi w czynieniú Exequutiiey. *SarnStat* 801.

»kaźń [na kogo] włożona jest« (1): to iego winá będzie/ zá którą froga kaźń nań włożoná będzie. *SarnStat* 972.

*Zwroty*: »bać się, bojaźń, strach kaźni« = *formido poenae, poenam formidare JanStat* [szyk zmienny] (8:2:1): *BierEz* F3v; *KromRozm II* i4; *KromRozm III* P; ftyfząc co innym vrzędnikom podzyáłá/ boiác fie też tákowey kaźni/ przypráwił krolowi trucińę *BielKron* 126v; *Prot* B; Przeto tám dobry vczynek

nie ták z cnoty pochodził/ iáko z muřy y z řtráchu kaźni opifánych. *CzechRozm* 89v; *KochWr* 24; *SarnStat* 128, 595, 609, 1112.

»kaźń cierpieć« = *pati supplicium Mącz*; *puniri Calag*; *poenam sustinere JanStat* [szyk zmienny] (5): *ComCrac* 16; A wtych mamy pořłufzeńřtwo zachować niehcęmyli káźni cierpieć *MurzNT* 76; *Mącz* 284b; *Calag* 469a; *SarnStat* 608; [a on na nie [występkę] aby porząd odpowiadał przed nami wszytkimi i kazięń sřuszną aby za nie cirpiął? *AktaSynod* I 155].

»[jaką] kaźnią karać, karan(y); wedle [jakiej] kaźni karany« = *poena afficiendus Modrz*, *JanPrzyw*; *poena affici Modrz*; *poena puniri JanStat* [szyk zmienny] (6:10;1): *KromRozm II* m; przodkyem bořką pomřtą/ potym y yego Ceřářřką kaźnyą wedle woley boźey karan ma być. *KromRozm III* O6v; *BielKron* 318v; *Mącz* 509c; A gdzieby czynić niehcćieli [...]/ żeby wedle náznáczonych kaźni/ bes odwłoki y miłofierdzia/ byli karáni. *CzechRozm* 89v, 90 [2 r.]; *ModrzBaz* 83 [2 r.], 88v; *GórnRozm* I3; *SarnStat* 61, 173, 254, 619, 945, 946.

»kaźń nad sobą mieć« (1): řkąd zły przykřad á pogorřzenie z řiebie dáia/ řadney kaźniey nád řobą máiać *BielKron* 201.

»od kaźni odejmować« (1): Y mařz to bez karánia być/ [...] ofádzone zdrayce ná gářdło od kaźni odeymować? *Phil* E2v.

»kaźń odnieć (a. odnosić, a. znosić)« = *poenam tolerare JanStat* [szyk zmienny] (4): *OrzQuin* Aa3; te hániebne grzechy ilekroć nie odnořzą kaźni/ tylekroć křáda ciężar pomřty Boźey ná wřzyřtkę Koronę *GórnRozm* D, E4; *SarnStat* 374.

»odpuřcić kaźń; odpuszczona kaźń« = *poena dimissa JanStat* (1;1): *Constituere in aliquem supplicium*, *Odpuřcić kaźń/ Karánie*. *Mącz* 305d; *SarnStat* 701.

»kaźń podjáć; kaźni podjáćie« = *poenae exsolutio Modrz* (1;1); *ModrzBaz* 79v; tedy kaźń/ ktorą Zyd miał podjáć [*poenam ... sustinebit JanStat* 1122]/ zá onę potwarz řłufźnie ma podjáć iego winuiaćy. *SarnStat* 257.

»kaźni podpadać« (1): Iáko zdraycy řurowey kaźni podpádali. *CiekPotr* 16.

»kaźni przepuřcić« (1): a gdysz thesz yego krolewska myłocz zoszoblywey dobroczy a myłoczyerdzya swego kaszny ynszey za then wyřthapek przepvcszcz nam raczył *ZapWar* 1535 nr 2413.

»kaźń stanowiąć (a. postanowić, a. ustawić); kaźń ustawiona« = *poenam constituere Modrz* (3;1): *MurzNT* 88v; *RejZwierc* 96; *ModrzBaz* 89; Práwo to wářze tylko ná vczynek zły gdy řię řtánie/ káźń máłuczřką iákás [...] pořtánowiło *GórnRozm* C2.

»kaźń uchwalić« (1): ále przedřię na złodzieie/ ná męžoboyce/ y ná inřze złoczyńce řrogie kazni vchwalono [*acerbae poenae propositae sunt*] *ModrzBaz* 5v.

»uřć, umknać się kaźni« = *poenas evitare JanStat* [szyk zmienny] (4:1): *Evolare poenam*, *Vmknać řie kaźni*. *Mącz* 506a; lepiej iź dźieřięć winnych vydą kaźni zá řwe wyřtępkę/ niřliby iedęn nie winny miał bydź řkarány. *GórnRozm* C4; *KochWr* 24; *SarnStat* 183; *GosłCast* 54.

»[na kogo] kaźń wydać« (1): řáłował řie przed nimi ná řię iź thák nieřtały był w wierze Krzeřćiańřkiey/ prořzac áby nań kaźń conawięřřzą wydáli. *BielKron* 154v.

»wziąć kaźń« (1): Otoż kto wysiedzi łąfznie zá głowę/ a w wieży nie vmrze/ ten mnieyżą wziął káźń niż był wyłtępek. *GórnRozm* E4.

»kaźń zasłużyć« = *poenam commeneri JanStat* [szyk zmienny] (4): atak yełly ze syenko załfuził yąką kazn przeczywko panv woyewodzie tedj mam za tho ze bedzie karan wzyemy C y : M. za tho. *LibLeg* 10/154v; *KromRozm II* m2v, p3; *SarnStat* 141.

Wyrażenia: »kaźń cielesna« [szyk 1:1] (2): Przeto też on łtary [zakon] zwierzchnego człowieká vczył y rządził zwierzchnymi też Moyżefzowłkimi vłtávami/ y karał też kaźniami cielesnymi. *CzechRozm* 90; *CzechEp* 32.

»kaźń doczesna« [szyk 2:2] (4): *CzechEp* 32; *LatHar* 286; áby/ którego boiaźń Boża y miecz duchowny od złego niehámuie/ kaźnią doczełną [*poena temporalis JanStat* 244] był powściągniony *SarnStat* 190 [*idem*] 898.

»kaźń na gardle« (1): Ktoraż to wždy iełt kaźń iełli nie ná gárdle [*poena ... capitalis*] siedmioráka? *ModrzBaz* 79v.

»kaźni(ej) godny (a. godzien)« = *puniendus Calag* [szyk 4:3] (7): *KromRozm I* C2v; *OrzQuin* D2; Lecż ktory niewiedzác vczyłnił godnego (co) kaźni [*digna plagis*]/ będzie bit máło. *BudNT Luc* 12/48; *Calag* 469b; Verbero – Godni kazniei. *Calep* [1112]a, 422a; *KochPij* Cv.

»kościelna kaźń« (1): Potym czynią nas wolnemi odpufły/ y od pewney doczełney Kościelney kazni. *LatHar* 286.

»(nie)sprawiedliwa kaźń« = (*in*)*iusta poena Vulg, Modrz* (2): Y także nátychmiałt niespráwiedliwą kaźnią byli ofádzeni *BibRadz 2.Mach* 4/48; *ModrzBaz* 77.

»ostateczna (a. ostatnia) kaźń« = *kara śmierci; novissimum exemplum, poena ultima, supplicium supremum Mącz* (3): *Novissima exempla, Ołtáteczna kaźń/ To yełt śmiertelna. Mącz* 251d, 435a, 501c.

»kaźń pieniężna« (1): gdzie też y o kaźni pieniężney [*de poena ... pecuniaria*] mężoboyłtwá iełt zmiánká *ModrzBaz* 101v.

»kaźni podległy« (2): vłtáviamy y łkázuiemy ie tákowéyże winie y karaniu y kaźni byđż podległé [*decernimus simili poenae et mulctae subiacere JanStat* 205] *SarnStat* 194, 897.

»kaźń prawa, prawna« = *legis poena Modrz, JanStat* (3:1); *ModrzBaz* 5v; bądżby to było z kaźni práwá/ bądż też z dobrowolného podánia łtrony *SarnStat* 1168, 595, 609.

»słuszna, powinna, przystojna kaźń« = *debita poena Modrz, JanStat; iusta poena Modrz* (2:1:1): słufznemi kaźniami áż do vćięcia głowy ma być łkaran. *ModrzBaz* 88v, 77, 83; będac pokonáni/ żeby przyłtoyną kaźnią byli karáni *SarnStat* 61.

»sroga, ostra, ciężka, okrutna, surowa kaźń; srogość kaźni« [*w tym: ciężka i sroga* (2), surowa, sroga (1), ostra a okrutna (1)] = *castigatio abscissa, crudelis poena, magnitudo poenae Mącz; poena acerba a. gravis, poenae severitas Modrz; severa poena JanStat* [szyk 24:4] (16:5:4:2:2:3): V nas krzełciyánow yełt kłátwá [...] dáleko cyęłłłłłá y łrółłłłá kaźń/ niżli śmyerć. *KromRozm II* m, i4, 14v, m, m2v, p3; *BielKron* 348 marg; *Mącz* 69c, 235a, 372a; *ModrzBaz* 5v [2 r.], 79v; żeby drudzy łrogością kaźniey/ mogli być od tákowej łwey woli pohámowáni *ReszPrz* 62; Ołtrłzey kaźni trzebá ná te

występki ktorych fię trudniey vřtrzedz. *GórnRozm* B4v marg; gdzie fię kaźni okrutne/ tám złości więcey. *GórnRozm* I3, B4v [2 r.], C, G4, I3 [3 r.]; *SarnStat* 484, 946, 972; *CiekPotr* 16; *GosłCast* 54.

»wina kaźni(ej)« (2): á nád to winę dwoiákiéy kaźniéy [*poenam dupli JanPrzyw* 43] przydawamy ná té/ którzy ináčéy czynić będą *SarnStat* 943, 173.

»winien kaźni [*jakiej* ]« (1): Biorący z Skárbu czáfu bezkrólowánia, winien ielt kazni peculatus. *SarnStat* 5.

»od kaźni wolny, wyswobodzony« [*szyk 1:1*] (1:1): *LatHar* 286; iz tákowi złoczyncy przez tákové miánowánié od kaźni bywáli wyřwobodzeni [*a poena liberantur JanStat* 630] *SarnStat* 580.

*Szeregi*: »bojaźń albo kaźń« (1): iáwne złości y niewřtydliwe vczynki [...] czynili/ [...] s chudźiná fię gwałtownie obchodząc około żywności bez wřzelkiej boiáźni álbo kaźni. *BielKron* 398v.

»gniew i kaźń« (1): iz ácz gniew nář im będzie odpuřczón y kaźń [*ira sit dimissa eis et poena JanStat* 621]/ przedsię zá złodźieyřtwá y řzkody [...] niech będą powinni práwnie odpowiadác *SarnStat* 701.

»karanie (a. skaranie), (a, i) kaźń« = *poena et mulcta JanStat* [*szyk 4:2*] (6): *Poenalis*, Co ku karániu á kaźni należy. *Mącz* 307d, 305d [2 r.], 307d, 331d; *SarnStat* 194. [*Ponadto przy innym szeregu 1 r.*].

»kaźń i kłátwá« (1): tedy z řwémi pomocniki kaźni y kłátwám Kořcielnym ma byđz podległy [*poenis et censuris Ecclesiasticis debent subiacere JanStat* 244]. *SarnStat* 897.

»poena i kaźń« (1): Ziemiřkiego práwá Křięgi dźieřáte o poenách y kaźniách. *SarnStat* 715 řp.

»kaźń i strach« (1): zá boiáźnią kaźni y řtráchu [*formidine poenae ac metus JanStat* 895] vćiekliby fię do Miřtrzá y Zakonu *SarnStat* 1112.

»wina, (i) kaźń« [*szyk 4:3*] (7): Ale naydźie tu nań winę y kaźń známienitá *GroicPorzRej* C3v; *Mącz* 236a, 332a; *OrzQuin* Aa3; *Calep* 179a; *SarnStat* 293, 714. [*Ponadto przy innym szeregu 1 r.*].

*Wyrażenie przyimkowe*: »bez, przez, krom kaźni(ej)« = *impune Mącz, Calep, JanStat; impunité JanStat* (8:5:1): Záiřte Miłóřciwy Krolu/ krew kthora w Polřczé przez kaźni obficie przelewaná bywa/ woła o pomřtę do Bogá. *LeszczRzecz* A4; *BielKron* 398v; *Medicis licet impune hominem occidere*, Lekárze mogą bes kaźniey człówieká zábić. *Mącz* 332a, 332a [2 r.]; *OrzQuin* Q; Ale żeř řobie cześ Cefářiřką przedemná řmiał przywářczyć/ niebędzieřz krom kaźniey *HistRzym* 43; *WierKróć* B2v; *GórnRozm* Hv; *Calep* 515a; *SarnStat* 519, 605, 678, 1239.

*Przen*: *Niepomyřlny obrót sprawy będący skutkiem czyjegóř złęgo postępowania* (6) :

*Zwrot*: »kaźń [czego = za co] odnosić« (1): iáko dzieięć iákie głupie/ zá iábłko wieř przedáł : řłuzną kazń řwego řákomřtwá odnořząc. *SkarŻyw* 346.

*Wyrażenia*: »ostatnia kaźń« (1): Ktorzy Apořtołowie [...] nigdy fię ni z kim/ cíeleřnym gwałtem nie obchodźili/ [...] to zá ořtátnią kazń wykonywáiąc/ gdy od niewdźięcznych odchodząc/ proch z nog twoich otrzářáli. *NiemObr* 14.

»słuszna kaźń« (1): *SkarŻyw* 346 cf *Zwrot*.

»sroga, cięźka kaźń« [*szyk 3:1*] (3:1): A wierz mi froga to kazń kto fię řam frařuie Kiedy iáká wřzetecznořcz iawná na fię cźuie *Rejřóz* L5v; *Rejřwierc* Bv, 96; A kaźń iefli ten winien/ zař cięźřza byđz może Náđ tę/ iz zgináł *GórnTroas* 51.

**a.** *W stosunkach między Bogiem a człówiekiem: kara za grzech; piaculum, piamen, piamentum Mącz* (146) : *RejřPs* 110; wołę fię dáć Pánu řwoiemu ná řářkává kaźń/ niř nieprzyacielowi álbo głódowni

ná okrucieńftwo *BielKron* 73v; *Mqcz* 301c; ząwždy Bóg połyłał y połyła Proroki/ y vpominájące fwe/ wzywáiąc ku pokáianiú ludzi/ przed kaźnią fwą. *OrzQuin* Z3v; *BudBib Num* 14/37; áby oczy iego kaźni onych/ ktore ná Ludfką ziemię nápuścić miał/ nie oglądály. *BudNT przedm* a4v, k. Hhv, li6; *CzechEp* 115; Kaźń z niebiełkiego okná żywność nam dziś pfuie. *WisznTr* 22; *ArtKanc* L12v; *ZawJeft* 34; Przezedł wyftępek grzech wftyłtkich złośliwych/ Wtyłfzy ieft/ niż kaźń w otchlániách ftráfzliwych. *GrabowSet* A4v, A4v, Bv, F3; Zwykł Pan Bóg mścić fie zániedbánéy wiary : á nie przeftáie ná lada kaźni/ ále zgoła wymázuie z ksiąg żywotá *OrzJan* 33; *LatHar* 142.

*kaźń czego* [= *za co*] (7): *KromRozm I* O4; Widziś [!] y kaźń nieposłufzeńftwá/ gdy tá iedná wyfzła nád rofkazanie ftárfzey/ iáko nie vfzła pomfty Bożey. *SkarŻyw* 194, 193 *marg*; *NiemObr* 102; Czemu przedłużałz kaźń wyftępkú mégo? *ZawJeft* 28, 28, 41.

*kaźń czego* [= *polegająca na czym*] (3): małz wiedziéć/ iż ieft dwoiákie Dofyc wczynienie : iedno ieft/ którym [...] kaźń wieczného pothępienia bywa zgładzoná *BiałKat* 378v; *CzechEp* 48; *WujNT* 2.*Thess* 1/9.

*kaźń dla czego* [= *za co*] (1): Iaká kaźnia pan Bog karze dla fałszywego fwiadeftwa? *SeklKat* M3.

*kaźń czemu* (1): Iełli to ná kaźń memú Grzechu : nie wytrwa siła/ bolu temu. *GrabowSet* C4.

*kaźń na kogo* (3): Abowiem zwykła tho ieft kaźń Páńka ná złołniki. *RejAp* 134v; *GrabowSet* G4; *KlonWor* 10.

*kaźń za co* (15): *LubPs* Fv; *Leop Ps* 38 *arg*; *BiałKat* 168v; *PaprPan* Ee3v; *KarnNap* Dv; *KochPs* 134; *SkarŻyw* 492; iż tám z onymi ftárymi/ wftytko fię działo pod figurą [...] a zwłázczá/ mowiąc zofobná z ftrony złołci y vpadkow ludu onego : także y kaźniey zá nie. *CzechEp* 367, 53, 59; *ReszPrz* 163; *LatHar* 268, 624, 669; *WujNT* 47.

*kaźń nad kim, nad czym* (6): *LibLeg* 10/150v; *DiarDop* 108; gdywidzi dotknienie ręki Panskiey, akaźn iego nad Domem swym niechce recalcitrare diuinae voluntati *ActReg* 108. *Cf Frazza*.

*kaźń czyja* [= *wobec kogo*] [*w tym: G sb i pron* (4), *ai poss* (1), *pron poss* (1)] (6): A iufz to barzo źle/ gdy Bóg od nas duchowné dary odyimuie/ Bo to ieft włáfná kaźń ludzi niezbożnych *MurzHist* Pv; *RejWiz* 174v *marg*, Cc6v; pátrzay iáka iefth rozność w kaźniach ludzkich v Pána. *RejAp* 135; *GrabowSet* Fv, T.

*kaźń czyja* [= *ze strony kogo*] [*w tym: ai poss* (29), *pron poss* (7), *G sb i pron* (4), *od + G sb* (3)] (43): *RejAp* 36; *BiałKat* 168v; żeby to ná łobie po śmierci zá iednę kaźń od Bogá [...] odnošł. *CzechRozm* 81; *PaprPan* Ee3v; *ArtKanc* O3v; *ActReg* 108; *GrabowSet* Bv, E3, V; *LatHar* 25; *JanNKarGórn* G4v; tak nas karzełz/ gdyć ktory przewini/ Ze w nim pożytek twá święta kaźń czyni. *SzarzRyt* A3v. *Cf* »kaźń boża«.

*W przeciwstawieniach*: »kaźń ... łaska (2), dobroć, korona, lutość, nagroda, radość« (7): iż nye yeft to koroná wyáry/ ále owłfeyky kaźń nyewyernołci. *KromRozm I* O4; Niechay ná cię pomniemy/ Przynamniéy w kaźni : gdy w łálce niehcemy. *KochTr* 19; iż zá przyięcie y nie przyięcie gołci Chriřtus nagrodę y kaźń náznáczył *CzechEp* 59; Dobrégo rádość/ złégo kaźń nie minie. *GórnTroas* 31; Sławá twey kaźniey/ do nas przełkoczyłá/ Lecż y dobroci twey wiadomośc była *GrabowSet* E3; Przy kaźni/ chćiał dáć znák/ fwey wielkiey lutołci. *GrabowSet* R4v, Pv.

W charakterystycznych połączeniach: *każń niedowiarstwa, nieposłuszeństwa* (2), *niewierności, szaleństwa, występku, złości* (2); *każń ognia wiecznego, wiecznego potępienia, zatracenia wiecznego; każń na łupieżcę, na złośniki (złośliwe)* (2); *każń za grzech* (7), *za upor, za wszeteczności, za występki; każń cielesna* (3), *duchowna (duszna)* (2), *dwojaka* (2), *dziwna, ewangelicka, jawna* (3), *łaskawa, mała, niesłyszana, osobliwa (osobna)* (2), *prędka, rozliczna, święta, znaczna* (3); *każń ludzka [= na ludzi ]*; *każni (ej) spodziewać się, ulżyć; każń gotować, przyjmować; każnią gładzić, grozić, nawiedzić, opłacić; dać się na każń; ku każni poruszyć; każń nie minie, należy, poprawiła, przypada, zniszczyła.*

*Fraza: »[nad kim] każń wisi«* (3): *SkarŻyw* 546; *nád KroleŃstwem dla nieŃpráwiedliwóŃci káźń Boża wiŃi. GórnRozm* C4v; *PaprUp* F4v.

*Zwroty: »bać się kaźni«* (1): *Nie mrimayže ábyć Pan był złodziey ále ták cie chce fkárác iáko złodziey karze człowieká złego z dopuŃzczenia PáńŃkiego [...]. Boyže Ńie nędzniku tey kaźni złodzieyŃkiey* *RejAp* 36.

*»kaźń cierpieć«* (1): *Bo prze ktore rzeczy kaźni cierpieli [poenas passi sunt] nieprzyiaćiele ich [...]* *w onym gdy obfithowáli Ńynowie IŃráelŃcy/ wefelili Ńie. Leop Sap* 11/5.

*»karać (a. skarać, a. pokarać) [jaką] kaźnią«* (6): *proŃŃę niekárzy mię moy pánie iną káźnią iedno iako matka karze dziećię* *RejPs* 198; *SeklKat* M3; *MurzHist* Pv [2r.]; *RejAp* 31; *WerKaz* 294.

*»kaźń mieć«* (1): *lecz moię Ńtáránia/ Gdyż przykre były/ do ćiebie wołáią/ Bez obelżenia niech Ńwoię kaźń máią. GrabowSet* M2v.

*»kaźń naznaczyć«* (2): *owŃzem zá fámo Ráchá Ńłowo przykre y nieucźiwe kaźń náznáćzył* *CzechEp* 53, 59.

*»kaźń oddalić; kaźni oddalenie«* (1;2): *Atoż iźby P. Bog od ćiebie táką kaźń oddalił ktorąŃ záŃłużył* *KarnNap* Dv; *LatHar* 285, 286.

*»kaźń odnosić (a. odnieŃć); kaźni odniesienie«* [*szyk zmienny tylko w wyrażeniu*] (7;2): *LubPs* Fv; *WujJud* 9v; *SkarJedn* 171; *CzechEp* 13; *czego Ńię dopuŃcił czło- wiek/ zá to BOg kaźń odnoŃi. LatHar* 268, 163, 624, 669; *Ktorzy kaźni odniołá zátráćenia wiecznego od oblicznoŃci PáńŃkiey [qui poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini ]* *WujNT 2.Thess* 1/9.

*»kaźń odpuŃcić (a. odpuszczáć); odpuszczenie kaźni; kaźń bywa odpuszczona«* [*szyk zmienny*] (2;1;2): *KromRozm II* m2v; *ReszList* 148; *OdpuŃć kaźń/ odpuŃć winę Ńłubu nie mądrégo* *ZawJeft* 47, 34; *LatHar* 287.

*»[na kogo, na co] kaźń spuŃcić (a. przepuŃcić)«* (2): *KochPs* 161; *lecz na mą złoŃć/ maŃz Ńwą kaźń ŃpuŃcić* *GrabowSet* S3v.

*»kaźń stanowić«* (1): *przezoż teź winę y kaźń/ tákowego niedowiáŃtwa/ pan ChriŃtus táką Ńtánowi* *NiemObr* 102.

*»kaźni uŃć (a. uchodzić)«* [*szyk zmienny*] (4): *KromRozm I* N4v; *Onić kaźni nie wydą zá Ńwé wŃzetecznoŃci* *KochPs* 134; *LatHar* +8, 25.

*»od kaźni wyswobodzić«* (1): *ábyŃ nas y od grzechow wŃzelkich oczyŃcił: y od kaźni/ ktorąŃmy zá nie záŃłużyli/ wyŃwobodził. LatHar* 181.

*»kaźń wziáć«* [*szyk zmienny*] (3): *Ktorzy kaźń wezmą [Qui poenas luent]/ zátráćenie wieczne/ od obliczá páńŃkiego* *BudNT 2.Thess* 1/9; *PaprPan* Ee3v; *ZawJeft* 28.

»każń zasłużyć (a. zasługować); każń zasłużona« = *calamitas merita* Modrz (2;2): co mnimaćie iefli niedáleko ciężłfe káźni [*deteriora mereri supplicia*] záfluguie ten/ któryby lyná Bożego potłoczył *Leop Hebr* 10/29; *ModrzBaz* 144v; *ReszList* 163; *ArtKanc* I18.

»zgładzać każń« (1): iáki *feruor* w tych tu ludziách baczyć może/ iákie ferce vpokorzone/ którym bez wątpienia zgładzaią każń zá grzechy łwe záłżoną. *ReszList* 163.

*Wyrażenia:* »każń boża (a. boska), pańska, Boga« [*szyk* 28:3] (19:9:3): *LibLeg* 10/150v; *MurzHist* B, E, Ev, G4v, Q4; *DiarDop* 108; *RejWiz* 124; *RejAp* 134v [2 r.], Ff4v; Strózem y wódzem był Anyól Boży Ludowi Izráelłkiemu. Czáfú káźni Bożéy w Egipćie *BiałKat* 78v, 196; *RejPosWstaw* [41<sup>3</sup>]v; *KarnNap* F2v; *SkarJedn* 171; *SkarŻyw* 492, 519, 546, 557; *CzechEp* 13; *NiemObr* 38; *ArtKanc* P20v; *GórnRozm* C4v; *PaprUp* F4v; *ActReg* 14; *Phil* O4; bo go o łzáleńftwo żadna przyczyná półtronna/ żadna przygodá/ ábo każń páńfka/ ále iego włáfna chuć [...] przypráwuie. *KochPij* C2; *LatHar* 420; dla których wyłtępków Bołkiéy káźni miecz [*divinae ultionis gladius* *JanStat* 244] zábijá niewinnie *SarnStat* 898; zá káźniá miłego Pána Bogá/ nigdy nic łkutecznie póćiełznego od kilku łet łat Chrześciáńftwu [*liga*] nie przyniołłá. *VotSzl* B2.

»docześná káźń« [*szyk* 3:2] (5): *BiałKat* 168v; *KarnNap* Dv; iz półpolicie y po pokućie káźń docześná y złe náłogi zołtáią/ á żaden pewnie nie wie iesłi dołthá- tecznie pokutowáł. *LatHar* 164 *marg*, 285 [2 r.].

»godná káźń« (1): póložę przed oczy wyłtępkí twoie/ á godná káźniá tobie to będzie oplácono. *RejPs* 75v.

»káźń ostateczná« (1): Bo to pewná z náuki y łpraw Chriłtułowych iz on káźń ołtáteczná ogníá wieczne<sup>80</sup>/ opowiedáł włżędy *CzechEp* 48.

»káźń piekielná« (1): A drugá że iá [*duszę*] zdáie ná wieczná káźń piekielná *WysKaz* 15.

»káźń powinna« (1): żeby Pan Chryłtus lyn iego ná łię przyiáł káźń włzeláká/ ludzkim grzechom powinna *ReszPrz* 82.

»przyszłá káźń« (1): Przyłzłá káźń/ trwogá przytomná łię łżyłá *GrabowSet* I3v.

»sroga, ciężká, okrutná, surowá káźń; ciężkość káźni« = *deterius supplicium* *Vulg* [*szyk* 13:3] (10:2:2:1;1): ktorá ciężkość káźni/ grzechowi moię<sup>mv</sup> może być równá. *MurzHist* F2; A także mię oto Bóg słufzńe [!] tak okrutná káźniá nawiedził. *MurzHist* H4, B; *LubPs* Fv, Zv; *Leop Hebr* 10/29; *OrzQuin* Z3; otho nas chce [*Pan*] półłác ná łóże/ to iefł/ łrogiemí káźniámi/ wrzody/ niemocámi pokáráć ciáłá náłze. *RejAp* 31; *WujJud* 9v; *PaprPan* Ee3v; *SkarJedn* 171; *KochPs* 161; *ArtKanc* I18; *PaprUp* F4v; *ZawJeft* 47; łurowey káźni/ vchodził Dawid nie raz/ prósbá vniżoną *LatHar* +8.

»wieczná (a. wiekuistá) káźń« [*szyk* 4:2] (6): *BiałKat* 168v; *CzechEp* 32; *WerKaz* 294; *LatHar* 25; Ale ow co wieczney káźni zgłádzienia dołtápiwłży/ o dálłzy łie zbáwienny [!] półtępek nie łtárał/ [...] gdzie poydźie? *WysKaz* 31, 15.

»od káźni wolny« (1): áby od włzelkíey zmázy y káźni wolnemi vczynieni/ wiekułftego z tobá wefela byli domiełczeni. *LatHar* 660.

*Szeregi:* »gniew i (a) káźń« (3): ábi przicziná niebiłá gniewv y káźny bozey náđ zyemíamy y łivdem Chrzezczyanským *LibLeg* 10/150v; *MurzHist* Q4; *SkarŻyw* 546.



»każń, karanie« (1): á korzeń tych/ co o to niedbáli/ y rodzaj wŷzytek ich/ kaźnią/ karánim/ y niewolą z źiemie głądźi. *OrzJan* 33.

»męka i kaźń« (1): Przeżoż po Láćinie *Poenitentia* názwána ieft/ a *poena*, to ieft od męki y kazniey zá przeźłte grzechy. *WujNT* 47.

»kaźń, (i, a) pomsta« [*szyk* 3:1] (4): *Leop Ps* 38 *arg*; Nowa pomftá/ nowa kaźń hárdą myśl potkáłá *KochTr* 15; *WerGośc* 212; *KlonWor* 10.

»kaźń i potępienie« (1): ktorzy przez Ewánielią ćiefzyli wierzące/ [...] niewiernym/ kaźnią Bożą y potępieniem gróząc *NiemObr* 38.

»przekłętwo i kaźń« (1): próśmy páná Bogá/ áby [...] przekłętwa á kaźni záślužone [*maledictiones et calamitates meritas*] od nas oddalił *ModrzBaz* 144v.

»kaźń i ucierpienie« (1): záraz myślą fię naboźnie zánośić małz ná kápłaná nawyźłżego Iezufá Chrytułá/ ná ktorego wŷzytek ciężar grzechow twoich z ftrony kaźni y vćierpienia/ obálił fię *LatHar* 79.

»wina, (i) kaźń« (4): *KromRozm II* m2v; *NiemObr* 102; że ná Chrzćię [!] ś. doftawamy zupełnego grzechow náłzych odpulfzczenia [...] to ieft y winá y kaźń bywa nam záraz odpulfzczoną *ReszList* 148; *ZawJeft* 47. [*Ponadto przy innym szeregu 1 r.*].

»kaźń i zapłata« (2): Iżeby ludźye względem kaźni y zapłaty/ fkruchę álbo žal zá grzechy myeli myeć. *KromRozm I H*; *ZawJeft* 22.

*Wyrażenie przyimkowe*: »bez kaźni« (2): áczkolwiek iuż był poruczył przodkom náłfym vftáwy ktorych bez kazni nie vmieli bychmy przełtępić *RejPs* 150v; *KarnNap* A2.

**b. Prawdopodobnie męczarnia, tortura** (2) : káżę go zbitz v flupa miotłami/ bicźmi ij pęgami/ a po káźni iego pulfczę *OpecŻyw* 124v.

*Wyrażenie*: »wenecka kaźń« = *okrutna, wymyślna tortura* (1): Y záli tá ták nie wftydliwa śmiáłość/ Weneckięy kaźni godná nie ieft? *OrzQuin* D.

**c. Prawdopodobnie wyrok** (1) :

*Wyrażenie*: »sroga kaźń« (1): kiedyś fzedł do onęgo złośliwego Piłatá/ przed którymeś ftánął [...] z wielką pokorą y ćierpliwością/ oczekiwáiąc onęy frogięy kaźni/ którámeś był fkazány ná śmierć okrutną krzyżową. *SiebRozmyśl* D2.

**d. Prawdopodobnie zemsta** (1) : Niewádzic drugdy przeciwieć/ Máłey krzywdy nizac nie mieć: Niźli dla vporney kaźni/ Mnogich nábyć nieprzyiáźni. *BierEz* O4v.

**2. Ciężkie położenie, niebezpieczeństwo; nieszczęście; plaga** *PolAnt* (9) : krolá Mánáłfen poimał y związał/ y do Bábilonu przywiodł/ gdzye był w wielkiej kaźni *BielKron* 90; Devincire se scelere, Sam fie dla złęgo swęgo vczinku w kaźń wpráwić. *Mącz* 497b; *BudBib Ex* 30/12; Y Widziałem drugie známie wniebie wielkie y dziwne/ án-iołow fiedm máiących siedm rázow (*marg*) A1: ran/ lub kazni/ iáko nizęy (–) ołtátecznych *BudNT Apoc* 15/1, *Apoc* 15/6; *StryjKron* 782; Y iam wźiał zá fwe/ ácz nie ftoię fkáłá/ Lecź mam kaźń trwáłá. *WisznTr* 25; Téy kaźni nie przyczyniay byś nas miáłá zdrádzic. *GórnTroas* 61.

*kaźń czyja* (1): [*Kartaginowie*] nie zápomniá fwoiey kaźni/ będą fie iey chcieli mśćic *BielKron* 129v.

**3. Miejsce wykonywania kary** (10) :

**a. Więzienie (10) :** władzili go dawszy mu winę o trzy ftá tyliąc złotych fpolnego fkárbu/ ktorych gdy nie miał dác/ Cymon fyn iego záftąpił go w kaźni/ s ktorey gdy wyfzedł Milcyádes vmárl *BielKron* 116v, 419v.

*Zwrot:* »wsadzić (a. posadzić), wetkać, wsadzon(y) do kaźni(ej)« = *rapere ad poenam Mącz* [szyk zmienny] (2:1:2): *LibLeg* 11/61v; Władzony do kaźni opátrzony dobrze gdyby fy wyłamał/ [...] znák iest pewny ku zdániu ná męki. *GroicPorz* hh4; *Leop* 3. *Reg* 22 *arg*; dał go władzić związawszy do krolewfkiej káźniey. *BielKron* 16v; *Mącz* 346a.

*Wyrażenie:* »kaźń pospolita« (2): *GroicPorz* f2; Kaźń póspolita/ to iest ciemnicę/ środ rynku napirwey w Rzymie dał vczynić dla wyftępných *BielKron* 102.

*W przen (1) :* A ták nie fzydzicie/ áby fię nie zmocniły kazni [*vincula*] wálze *BudBib* Is 28/22.

**b. [Miejsce straceń:** Łan 1, na którym jest zbudowana kaźń miescka alias szubienice *LustrSand* 143.]

**4. Rozkaz [w tym: czyja (4)] (5) :** Stárszych kaźni nie opuścżay/ Złey rády nigdy nie fłuchay *BierEz* N2; *OpecŻyw* 4.

*Zwrot:* »kaźni nie słuchać« (1): w což dufasz/ Iże mey kaźni nie fłuchasz? *BierEz* Dv.

*Szereg:* »kaźń ani rada« (1): Niezabiay bratha thwego/ ręką/ kaznią ani radą. *SeklKat* B3.

**a. Przykazanie boże (1) :** á ty małz wnienawiści kazń moię/ y odrzućiles wtył fłowá moie. *KrowObr* 55.

**5. Przestroga, napominanie (3) :** Ięzykiem miałta buduią/ Póspolita rzecz fprawuią: Przezeń Práwá fprawiedliwe/ Y wżyftki kaźni cnotliwe. *BierEz* Dv.

*kaźń czyja (1):* Oćiec miał fyná młodego/ O fwe kaźni niedbálego *BierEz* R.

**a. Przykład odstrasżający (1) :**

*Wyrażenie przyimkowe:* »na kaźń [komu]« (1): Bowiem ná drzewie wyfokim/ Obieśl go ná kaźń wżytkim *BierEz* R4.

**6. Karność, dyscyplina (4) :** *BielŻywGlab* nlb 8; pocznie ią vczyć z pilnoścía/ z wielką kaźnią *HistRzym* 13v; Co iesli bez kaźni iefteście [*absque estis disciplina*] ktorey vczeńtniki bywaią wżytcy/ to bękárci iefteście á nie fynowie. *BudNT Hebr* 12/8.

*Zwrot:* »kaźń podejmować« (1) : Iesli kaźń podeymuiecie [*Si disciplinam sustinetis*]/ (to fię) wam iáko fynom Bog offiaruie. *BudNT Hebr* 12/7[8].

**7. [Sąd, jurysdykcja:**

*Zestawienie:* »kaźń krolewska«: *fub Banno Regio* fądzić/ rozumie fię Sąd/ władzą Krolewfką zágáiony co po polfku fnádniey iedno Kaźnią Krolewfką názwano być trudno może. *SzczerbSpecSax* 177 (*Linde*).

~ *Szereg:* »kaźń albo zagájenie (a. wolność gájenia) krolewskie«: Ktoby pod kaźnią álbo zágáieniem Krolewfkim fądził/ á tey władzeyby niemiał/ ięzyk tráci. *SzczerbSpecSax* 178, 178.

*Wyrażenie przyimkowe:* »pod kaźnią krolewską«: Pod kaźnią Krolewfką fądzić żadnemu fie niegodzi/ iedno temu kto tę władzą od Krolá przyimie *SzczerbSpecSax* 177, 178 [3 r.]. ~

**8. lek. Zestawienie:** »boża kaźń« = *epilepsja* [szyk 21:1] (22) : O lekarftwie przeciw niemocy pádáiącey/ ktorą zową Boża kaźń *SienLek* 57v, 19v, 53, 58 [3 r.], 59, 59v [5 r.] (22).

Synonimy: **1.** groza, kara, karanie, wina; **b.** katownia; **3.a.** bylina, ciemnica, grzymka, jęctwo, kabat, kłosa, kłoda, posłuszeństwo, sadzawka, straż, sztok, taras, twierdza, wieża, więzienie; **4.** rozkazanie; **a.** przykazanie; **6.** dyscyplina, groza, karanie, karność, posłuszeństwo; **8.** »choroba świętego Walentego«, epilepsyja, kaduk, »niemoc padająca«, padaczka, rzucawka, »świętego Walentego niemoc«, »wielka niemoc«.

Cf KAŻNOŚĆ, NIEKAŻŃ

KW